

Institut
für Ostrecht

Institute for East European Law

Gefördert durch:

Deutsche
Stiftung
Friedensforschung
german foundation for peace research

GEFÖRDERT VOM

Bundesministerium
für Bildung
und Forschung

Pilotprojekt:

„‘Restorative Justice‘ in der Ukraine:
Die (fehlende) Aufarbeitung des Sowjetunrechts von 1991 bis heute“

Пілотний проект:

„«Відновне (реабілітаційне) правосуддя» в Україні: (відсутність) дослідження радянської несправедливості з 1991 року до сьогодні“

Pilot Project:

„Restorative Justice in Ukraine:
(Not) Coping with Soviet State Crimes from 1991 until Today“

Working Paper Nr. 4 B / Публікація матеріалів № 4 B

Сергій Адамович

**Формування в Україні нормативно-правової бази реабілітації
жертв політичних репресій радянського карально-репресив-
ного режиму: практичні проблеми і виклики**

(The Genesis of the Regulatory Framework for the Rehabilitation of Victims of Political Repressions of the Soviet Punitive and Repressive Regime in Ukraine: Practical Issues and Challenges)

Липень 2024 р.

Зміст:

I. Вступ

II. Закон «Про реабілітацію жертв політичних репресій на Україні» від 17 квітня 1991 року

1. Підстави для реабілітації
2. Обмеження в реабілітації
3. Процес реабілітації

III. Помаранчева революція та Революція гідності як рушії змін у відновному правосудді

1. Визнання Голодомору геноцидом
2. Засудження спадщини комуністичного режиму
3. Відкриття доступу до архівів карально-репресивних органів та визначення переліку борців за незалежність України
4. Удосконалення процедури реабілітації

IV. Бюрократичні ускладнення в процесі реабілітації на сучасному етапі

1. Складнощі з доступом до архівних установ
2. Відсутність соціальної допомоги потерпілим від репресій

V. Висновки

Література

Інформація про автора

I. Вступ

Реабілітацію жертв радянського тоталітаризму можна розглядати у двох аспектах: суспільно-політичному – як відновлення історичної справедливості, формування національної політики пам'яті та правовому – як унормовану законодавством діяльність держави з перегляду та скасування неправомірних звинувачень, вироків судових та позасудових органів стосовно репресованих осіб, відновлення їх репутації та всіх прав. Відзначимо, що репресивна політика радянської влади на теренах України активно досліджується у історико-правових працях Леоніда Місінкевича. Серед вітчизняних правників потрібно відзначити Людмилу Рожкову, Олександрю Проць, Єлизавету Копельців-Левицьку.

II. Закон «Про реабілітацію жертв політичних репресій на Україні» від 17 квітня 1991 року

1. Підстави для реабілітації

На хвилі національного відродження українців в кінці 80-х на початку 90-х рр. ХХ століття в суспільстві з'явився запит на повернення доброго імені українцям, що постраждали від радянської карально-репресивної машини. Прийнятий 17 квітня 1991 р. Закону УРСР «Про реабілітацію жертв політичних репресій на Україні» визначав «реабілітованими осіб, які з політичних мотивів були необґрунтовано засуджені судами або піддані репресіям позасудовими органами... за вчинення на території України діянь, кваліфікованих як контрреволюційні злочини за кримінальним законодавством Української РСР до набрання чинності Законом СРСР «Про кримінальну відповідальність за державні злочини» від 25 грудня 1958 року».

Реабілітованими визнавали також «громадян, засуджених за антирадянську агітацію і пропаганду..., поширення завідомо неправдивих вигадок, що порочать радянський державний і суспільний лад..., порушення законів про відокремлення церкви від держави і школи від церкви, посягання на особу та права громадян під приводом справляння релігійних обрядів... особи, щодо яких з політичних мотивів застосовано примусові заходи медичного характеру... заслані і вислані з постійного місця проживання та позбавлені майна за рішенням органів державної влади і управління з політичних, соціальних, національних, релігійних та інших мотивів». Реабілітовані особи отримували право на компенсацію та повернення майна, а також на певний перелік пільг¹.

---

¹ Закон України «Про реабілітацію жертв репресій комуністичного тоталітарного режиму 1917-1991 років», <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/962-12#Text>.

Для вирішення питання встановлення фактів репресивних дій із боку держави, при виконках формувалися штатні комісії, які у взаємодії із правоохоронними органами встановлювали безпідставність заслання, виселення, направлення на спецпоселення, а також факти конфіскації та вилучення майна під час репресій².

2. Обмеження в реабілітації

Однак не підлягали реабілітації особи, яких притягали до відповідальності «за зраду батьківщини, шпигунство, диверсії, шкідництво, саботаж, терористичні акти; злочини проти людства і людяності, каральні акції щодо мирного населення, вбивства, мордування громадян і пособництво в цьому окупантам у період Великої Вітчизняної війни; збройні вторгнення на територію України, організацію збройних формувань, які чинили вбивства, розбої, грабежі, ... особи, засуджені за злочини проти правосуддя, пов'язані з застосуванням репресій, навіть якщо вони самі згодом зазнали репресій»³. Отже, закон мав і суттєві недоліки: по-перше, він не враховував всі категорії осіб, що мали би бути реабілітовані, по-друге, ст. 2 надто широко і нечітко визначено, хто не може бути реабілітованим (навіть якщо засудження відбулося у позасудовому порядку), і це призвело до обмеження відновлення прав репресованих, особливо тих, хто зі зброєю в руках боровся за незалежність України та проти Радянського Союзу⁴.

3. Процес реабілітації

До 2001 р. було реабілітовано 248710 осіб, відмовлено в реабілітації – 117243 особам. Така значна кількість відмов обумовлювалася недосконалими формулюваннями закону, за яким значна частина жертв комуністичного режиму формально вважалася злочинцями, і суб'єктивним підходом працівників органів прокуратури, більшість з яких залишалися в комуністичній ідеологічній матриці цінностей. До прикладу вже у незалежній Україні 8 квітня 1947 р. військовий прокурор Олег Атаманюк відмовив у реабілітації репресованому відомому українському діячу Української повстанської армії Дмитру Вітовському, оскільки «він був активним

---

² Місінкевич, Леонід. Законодавче регулювання майнових прав реабілітованих в Україні в 90-х роках ХХ століття, Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія Право, 2014, вип. 24, Т.1, с. 62.

³ Так само.

⁴ Проць, Олександра, Копельців-Левицька, Єлизавета. Правове регулювання реабілітації жертв репресій комуністичного тоталітарного режиму в Україні (1991–2023 рр.), Нове українське право, 2023, вип. 3, с. 84.

членом організації, яка ставила собі за мету вести збройний опір органам Радянської влади на шкоду військовій моці СРСР, державній незалежності або недоторканості його території”⁵.

Деякі особи, що зазнавали переслідувань в радянський час відмовлялися від реабілітації, оскільки підтверджували свої дії і не вважали, що безвинно потерпіли від репресій, бо дійсно боролися проти окупаційного радянського політичного режиму. Так, у березні 1992 р. під час перегляду кримінальної справи повстанець Орест Дичковський підтвердив покази 1947 р. і пояснив, що ніякої реабілітації не потребує. Під час допиту 23 березня 1992 р. він заявив слідчому: «Я був ворогом радянської влади в Україні. Вів збройну боротьбу за утворення самостійної України. Скоював вказані дії в силу своїх переконань свідомо, так як був вихований в такому дусі батьками... покази свої повністю підтверджую»⁶.

III. Помаранчева революція та Революція гідності як рушії змін у відновному правосудді

1. Визнання Голодомору геноцидом

Помаранчева революція 2004 р. і період президентства В. Ющенка ознаменували повернення до декомунізації і відновлення національної історії. Значним кроком на шляху повернення історичної правди в цей період стало прийняття 28 листопада 2006 р. Закону України «Про Голодомор 1932-1933 років в Україні», що визнав Голодомор 1932-1933 років в Україні відповідно до Конвенції від 9 грудня 1948 року про запобігання злочину геноциду та покарання за нього як цілеспрямований акт масового знищення людей⁷.

2. Засудження спадщини комуністичного режиму

У період 2010-2013 рр. українська влада на чолі з В. Януковичем була залежна від російських спецслужб і в українському публічному дискурсі поширювалися російські наративи, що відбілювали діяльність комуністичного політичного режиму. Відновлення праці над декомунізаційним законодавством відбулося після перемоги Революції гідності у 2014 р. У цей час наступним кроком Української держави на шляху досягнення права на правду стало закріплення на законодавчому рівні засудження спадщини комуністичного тоталітарного режиму, що відповідало політиці Європейської спільноти (резолуції Парламентської Асамблеї Ради Європи

⁵ Adamovych, Sergii. Dmytro-Yaroslav Vitovsky (1919-1947) and His Role in the Struggle Against the Soviet Authority. *Skhidnoievropeyskyi istorychnyi visnyk* [East European Historical Bulletin], 2023. 26, p. 63.

⁶ Адамович, Сергій, Кобильник Роман, Щербін Лілія, *Нереабілітована пам'ять*, ч. 1, Івано-Франківськ, 2017, с. 85.

⁷ Закон України «Про Голодомор 1932-1933 років в Україні», <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/376-16#Text>.

№ 1096 (1996) від 27 червня 1996 р. щодо ліквідації спадщини колишніх комуністичних тоталітарних режимів, № 1481 (2006) від 26 січня 2006 р. щодо необхідності міжнародного засудження злочинів тоталітарних комуністичних режимів, № 1495 (2006) від 12 квітня 2006 р. щодо боротьби з відродженням нацистської ідеології, № 1652 (2009) від 29 січня 2009 р. щодо відношення до пам'ятників, що мають суперечливу історичну інтерпретацію у державах - членах Ради Європи, резолюцію Парламентської Асамблеї ОБСЄ SC (09) 3 R від 29 червня - 3 липня 2009 р. щодо неприпустимості звеличення тоталітарних режимів, відкриття історичних та політичних архівів, вивчення тоталітарної спадщини та підвищення поінформованості громадськості, декларацію Європейського Парламенту від 23 вересня 2008 року щодо проголошення 23 серпня днем пам'яті жертв сталінізму і нацизму, резолюцію Європейського Парламенту від 23 жовтня 2008 року в пам'ять про Голодомор - штучний голод в Україні 1932-1933 років, резолюцію Європейського Парламенту від 2 квітня 2009 року щодо європейської свідомості та тоталітаризму). Так, 9 квітня 2015 р. Верховна Рада України прийняла Закон України «Про засудження комуністичного та націонал-соціалістичного (нацистського) тоталітарних режимів в Україні та заборону пропаганди їхньої символіки»⁸.

3. Відкриття доступу до архівів карально-репресивних органів та визначення переліку борців за незалежність України

Водночас 9 квітня 2015 р. парламент прийняв Закон України «Про доступ до архівів репресивних органів комуністичного тоталітарного режиму 1917–1991 років», що «гарантує право кожного на доступ до архівної інформації репресивних органів». Лише особа, яка є жертвою репресивних органів, мала право на обмеження доступу до архівної інформації репресивних органів про себе, а члени сім'ї та родичі жертви репресивних органів мали право на часткове обмеження доступу до особистої інформації про себе на строк не більше як 25 років. Для безпосереднього забезпечення права на доступ до архівної інформації репресивних органів закон передбачив створення Галузевого державного архіву Українського інституту національної пам'яті⁹.

Закон України «Про правовий статус та вшанування пам'яті борців за незалежність України у ХХ столітті» від 9 квітня 2015 р. визнав учасників боротьби за незалежність України у ХХ столітті головними суб'єктами боротьби за відновлення державної незалежності України

⁸ Закон України «Про засудження комуністичного та націонал-соціалістичного (нацистського) тоталітарних режимів в Україні та заборону пропаганди їхньої символіки», <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/317-19#Text>.

⁹ Закон України «Про доступ до архівів репресивних органів комуністичного тоталітарного режиму 1917-1991 років», <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/316-19#Text>.

- борцями за незалежність України у ХХ столітті, встановив правовий статус борців за незалежність України у ХХ столітті, визначив права такої категорії осіб на отримання державних та муніципальних соціальних гарантій¹⁰.

4. Удосконалення процедури реабілітації

Верховна Рада України водночас внесла до цілої низки нормативно-правових актів поправки і доповнення, однак Закон України «Про реабілітацію жертв політичних репресій на Україні» залишався незмінним. Парламент ухвалив Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо удосконалення процедури реабілітації жертв репресій комуністичного тоталітарного режиму 1917–1991 років» лише 13 березня 2018 р. Як слушно вказують дослідники, проєкт цього закону був розроблений Українським інститутом національної пам'яті спільно із народними депутатами України «з метою вдосконалення процедури реабілітації та відновлення історичної справедливості щодо осіб, репресованих злочинним комуністичним тоталітарним режимом»¹¹.

Законом було чітко визначено категорії осіб, які мають право на реабілітацію, уточнено дефініції, визначено форми репресій, ознаки здійснення репресій та передбачено створення Національної комісії з реабілітації, а також регіональних комісій в областях, які мали приймати рішення про визнання осіб реабілітованими або потерпілими від репресій¹². За новим законом, реабілітації підлягали репресовані позасудовими органами, депортовані, а також люди, засуджені за те, що зі зброєю в руках боролися за незалежність України. Очевидною перевагою цього Закону є доповнення його статтею, що стосується потерпілих від репресій. Ними визнавалися: 1) чоловік або дружина репресованої особи, який/яка на момент здійснення репресії перебували у шлюбі з репресованою особою; 2) діти репресованої особи, у тому числі усиновлені, які у віці до 18 років залишилися без батька, матері (усиновлювача) внаслідок здійснення репресій проти батька, матері (усиновлювача) або які народилися не пізніше ніж через 10 місяців з дня арешту батька, матері, або які народилися у місці позбавлення волі, на заслання, висланні під час перебування репресованої особи у місці позбавлення волі, на заслання, висланні, залишення репресованої особи для роботи у таборах Народного комісаріату

¹⁰ Закон України «Про правовий статус та вшанування пам'яті борців за незалежність України у ХХ столітті», <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/314-19#Text>.

¹¹ Проць, Олександра, Копельців-Левицька, Єлизавета. Правове регулювання реабілітації жертв репресій комуністичного тоталітарного режиму в Україні (1991-2023 рр.), Нове українське право, 2023, вип. 3, с. 86.

¹² Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо удосконалення процедури реабілітації жертв репресій комуністичного тоталітарного режиму 1917-1991 років», <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2325-19#Text>.

внутрішніх справ у становищі вільнонайманого без права виїзду з прикріпленням до районів табору-будівництва, закріплення репресованої особи за будівництвом..., або які народилися у матері, яку було примусово безпідставно поміщено до психіатричного закладу за рішенням позасудового або іншого репресивного органу, під час перебування матері у такому психіатричному закладі, або які у віці до 18 років перебували, незалежно від тривалості, у спецприймальниках чи розподільниках, спеціальних будинках малюка чи дитячих будинках репресивних органів, або які внаслідок здійснення репресії проти батька, матері були примусово позбавлені імен, включаючи родові імена; 3) інші особи, які на момент здійснення репресії спільно проживали, були пов'язані спільним побутом з репресованою особою або перебували на утриманні репресованої особи¹³.

Водночас одними із суперечливих норм Закону від 13 березня 2018 р. є «можливість реабілітації колишніх співробітників репресивно-каральних органів, які самі зазнали репресій у роки «Великого терору»¹⁴.

IV. Бюрократичні ускладнення в процесі реабілітації на сучасному етапі

1. Складнощі з доступом до архівних установ

Прийняття законів активізувало запити на інформацію як репресованих і їх родичів, так і представників громадського сектору, що відстоював право суспільства на правду. Адже стаття 5 Закону України «Про правовий статус та вшанування пам'яті борців за незалежність України у XX столітті» передбачає, що держава заохочує та підтримує діяльність неурядових установ та організацій, що здійснюють дослідницьку та просвітницьку роботу з питань вивчення історії боротьби та борців за незалежність України у XX столітті¹⁵.

Однак складнощі залишались з доступом до архіву Міністерства внутрішніх справ, що в листах-відповідях на запити регіональних комісій з реабілітації пояснювали неможливість

---

¹³ Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо удосконалення процедури реабілітації жертв репресій комуністичного тоталітарного режиму 1917-1991 років», <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2325-19#Text>.

¹⁴ Рожкова, Людмила. Законодавче регулювання процесу реабілітації жертв політичних репресій тоталітарного режиму, Приватне та публічне право, 2018, № 2, с. 23.

¹⁵ Закон України «Про правовий статус та вшанування пам'яті борців за незалежність України у XX столітті», <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/314-19#Text>.

працювати з документами карально-репресивних органів формальною відпискою, що відомчий архів МВС не переданий у Національну поліцію¹⁶. Крім того, у відповідь на запит громадської організації «Поступовий гурт франківців» Департамент з питань режиму та службової діяльності Міністерства внутрішніх справ України 29 травня 2018 р. повідомляв, що обмеження на працю з архівними справами існують, оскільки «у документах облікових справ примусово виселених осіб можуть міститися відомості, які становлять державну таємницю»¹⁷. Тобто у працівників Міністерства зберігалися сентименти до радянського окупаційного режиму і, ймовірно, цим можна пояснити відмови у доступі до архівних матеріалів.

2. Відсутність соціальної допомоги потерпілим від репресій

Однак, якщо Постанова Кабінету Міністрів України № 48 від 24 червня 1991 р. визначала компенсації і пільги для реабілітованих осіб, то правотворці не напрацювали підзаконну нормативну базу для реалізації змін у законодавстві від 2018 р.: не визначили державні органи, які б відповідали за опіку над особами, що отримали статус «потерпілих» від політичних репресій та перелік пільг для них. У зв'язку з цим «потерпілі» від політичних репресій могли розраховувати на якісь виплати чи іншу підтримку тільки з ініціативи органів місцевого самоврядування. Те, що на потерпілих від репресій не поширювалися заходи соціальної допомоги, передбачені для реабілітованих, на думку О. Проць, Є. Копельців-Левицької, можна вважати дискримінацією, забороненою Конституцією та законодавством України¹⁸.

Не було напрацьовано ні форми бланку посвідчення потерпілої від політичних репресій особи, не визначено установу, що мала б такі документи видавати. Крім того, робота регіональних комісій з реабілітації майже не підтримувалася організаційно і матеріально обласними держадміністраціями.

29 травня 2023 р. Верховна Рада України прийняла Закон України «Про внесення змін до законів України «Про пенсії за особливі заслуги перед Україною» та «Про реабілітацію

¹⁶ Волошин, Тарас. Реабілітація: відновити справедливість, <https://gk-press.if.ua/reabilitatsiya-vidnovyty-spravedlyvist/>.

¹⁷ Деркевич Н. Архів поліції – за сімома замками. URL: https://gk-press.if.ua/arhiv-politsiyi-za-simoma-zamkami/?fbclid=IwZXh0bgNhZW0CMTEAAR3xxZDFdGVd9URx1eUmF460EUDtwZTpcR3XbpRG6BcLvbyD6VXrrIC9Tw_aem_AUT5a35fcNPEjInLuP_al3dBlsua5-UGody3oVtssMZWz8kWuqeyh3U5LF6AjgECfWQAKkfkC1cSL1A-hBvZf3K (перегляд 30.4.2024).

¹⁸ Проць, Олександра, Копельців-Левицька, Єлизавета. Правове регулювання реабілітації жертв репресій комуністичного тоталітарного режиму в Україні (1991-2023 рр.), Нове українське право, 2023, вип. 3, с. 88.

жертв репресій комуністичного тоталітарного режиму 1917-1991 років» стосовно борців за незалежність України у ХХ столітті та деяких інших осіб»¹⁹, яким встановила пенсію за особливі заслуги перед Україною (як надбавку до пенсії) борцям за незалежність України у ХХ столітті, які за часів комуністичного тоталітарного режиму зазнали репресій за політичними або релігійними мотивами у формі позбавлення волі (ув'язнення) або примусового безпідставного поміщення здорової людини до психіатричного закладу та були реабілітовані у встановленому законом порядку²⁰.

V. Висновки

Отже, в Україні процес реабілітації жертв репресій радянського тоталітарного режиму фактично розпочався лише в результаті хвилі національного піднесення та після прийняття у 1991 р. відповідного закону та низки підзаконних актів. Водночас Закон України «Про реабілітацію жертв політичних репресій на Україні» відзначався і змістовними недоліками, зокрема, у ньому не були враховані всі категорії осіб, що постраждали від репресій в часи СРСР і підлягали реабілітації. Значним кроком на шляху реабілітації жертв радянських переслідувань і встановлення історичної правди стало прийняття 28 листопада 2006 р. Закону України «Про Голодомор 1932-1933 років в Україні», що визнав Голодомор 1932-1933 років в Україні актом геноциду.

У 2015 р. після Революції Гідності було ухвалено «декомунізаційний пакет законів», які засуджували комуністичний режим, надавали доступ до архівів карально-репресивних органів і відновлювали історичну справедливість стосовно борців за незалежність України у ХХ столітті. У 2018 р. було внесено законодавчі зміни щодо нормативно-правової бази реабілітації (визначено категорії осіб, які мають право на реабілітацію, форми репресій та ознаки, введено статус «потерпілого», для покращення процесів відновного правосуддя створено Національну і регіональні комісії з реабілітації).

Формування в Україні нормативно-правової бази для реабілітації жертв комуністичних політичних репресій і засудження спадщини комуністичного тоталітарного режиму значною мірою залежало від політичної спрямованості української влади. Повноцінна відмова від комуністичного спадку сповільнювалося через засоби гібридного тиску зі сторони Російської

---

¹⁹ Закон України «Про внесення змін до законів України "Про реабілітацію жертв репресій комуністичного тоталітарного режиму 1917-1991 років" та "Про пенсії за особливі заслуги перед Україною" стосовно борців за незалежність України у ХХ столітті та деяких інших осіб», <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3113-20#Text>.

²⁰ Верховна Рада України встановила надбавку до пенсії борцям за незалежність України у ХХ столітті, які за часів комуністичного тоталітарного режиму зазнали репресій, <https://www.rada.gov.ua/news/razom/237005.html>.

Федерації, яка розглядає СРСР як частину свого колоніального впливу в Україні і відмовляється визнавати роль імперії в карально-репресивних діях в часи існування Радянського Союзу.

Література

1. Adamovych, Sergii. Dmytro-Yaroslav Vitovsky (1919-1947) and His Role in the Struggle Against the Soviet Authority. *Skhidnoievropeyskyi istorychnyi visnyk [East European Historical Bulletin]*, 2023. 26, pp. 55-65.
2. Адамович, Сергій, Кобильник Роман, Щербін Лілія, *Нереабілітована пам'ять*, ч.1, Івано-Франківськ, 2017, 208 с.
3. Верховна Рада України встановила надбавку до пенсії борцям за незалежність України у XX столітті, які за часів комуністичного тоталітарного режиму зазнали репресій, <https://www.rada.gov.ua/news/razom/237005.html>.
4. Волошин, Тарас. Реабілітація: відновити справедливість, <https://gkpress.if.ua/reabilitatsiya-vidnovyty-spravedlyvist/>.
5. Деркевич, Наталя. Архів поліції – за сімома замками, https://gkpress.if.ua/arhiv-politsiyi-za-simoma-zamkamy/?fbclid=IwZXh0bgNhZW0CMTEAAR3xxZDFdGVd9URx1eUmF460EUDtwZTpcR3XbpRG6BcLvbyD6VXrrIC9Tw_aem_AUT5a35fcNPEjInLuP_al3dBlsuoa5-UGody3oVtssMZWz8kWuqeyh3U5LF6AjqECfWQAKfkC1cSL1A-hBvZf3K.
6. Закон України «Про Голодомор 1932-1933 років в Україні», <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/376-16#Text>.
7. Закон України «Про реабілітацію жертв репресій комуністичного тоталітарного режиму 1917-1991 років», <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/962-12#Text>.
8. Закон України «Про внесення змін до законів України "Про реабілітацію жертв репресій комуністичного тоталітарного режиму 1917-1991 років" та "Про пенсії за особливі заслуги перед Україною" стосовно борців за незалежність України у XX столітті та деяких інших осіб», <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3113-20#Text>.
9. Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо удосконалення процедури реабілітації жертв репресій комуністичного тоталітарного режиму 1917-1991 років», <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2325-19#Text>.
10. Закон України «Про доступ до архівів репресивних органів комуністичного тоталітарного режиму 1917-1991 років», <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/316-19#Text>.

11. Закон України «Про правовий статус та вшанування пам'яті борців за незалежність України у XX столітті», <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/314-19#Text>.
12. Закон України «Про засудження комуністичного та націонал-соціалістичного (нацистського) тоталітарних режимів в Україні та заборону пропаганди їхньої символіки», <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/317-19#Text>.
13. Місінкевич, Леонід. Законодавче регулювання майнових прав реабілітованих в Україні в 90-х роках XX століття, Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія Право, 2014, вип. 24, т. 1, с. 61-66.
14. Проць, Олександра, Копельців-Левицька, Єлизавета. Правове регулювання реабілітації жертв репресій комуністичного тоталітарного режиму в Україні (1991-2023 рр.), Нове українське право, 2023, вип. 3, с. 81-91.
15. Рожкова, Людмила. Законодавче регулювання процесу реабілітації жертв політичних репресій тоталітарного режиму, Приватне та публічне право, 2018, № 2, с. 22-25.

Інформація про автора:

Сергій Адамович, доктор історичних наук, професор (Прикарпатський національний університет ім. Василя Стефаника)

Завідувач кафедри теорії та історії держави і права

sergey.adamovych@pnu.edu.ua